

<https://doi.org/10.53656/his2024-6-3-bey>

Civilization Boundaries
Цивилизационни граници

ОТВЪД ГЕОПОЛИТИЧЕСКАТА ЛОГИКА – ВЪНШНИТЕ ОТНОШЕНИЯ НА АВСТРИЙСКИТЕ ХАБСБУРГИ ПРЕЗ ХVIII В.

**Проф. д.и.н. Иван Първев,
доц. д-р Мария Баръмова**
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Abstract. The article employs the method of “retrospective geopolitical analysis” to examine the foreign relations of the Austrian Habsburgs in the 18th century. The article evaluates the degree to which Habsburg strategies were effective in navigating the evolving political landscape of Europe. At the beginning of the century, Austria was a powerful state that was expanding into Central and Southeastern Europe following its victory over the Ottomans. The Habsburgs had ambitions to conquer the entire Balkans, including Constantinople. However, Emperor Charles VI’s vision of restoring Habsburg dominance to a degree comparable to that of the 16th century proved to be an unrealistic aspiration. Following the Treaty of Belgrade in 1739, Austria’s military power declined, and the rise of Prussia further weakened Vienna’s position. The Austrian monarchy encountered difficulties in fully adapting to the evolving geopolitical landscape, which saw the emergence of new powers such as Prussia and Russia, in addition to the established Great Britain and France. Over time, Austria became a regional power, frequently acting as a junior partner to more dominant states. This decline in Habsburg might was largely due to significant geopolitical miscalculations made by the rulers in Vienna during the late 17th and early 18th centuries.

Keywords: Habsburgs; Austria; Geopolitics; Balkans; 18th Century

Една от задачите на историческата наука е да разкаже „какво всъщност е било миналото“. Този постулат е формулиран от Леополд фон Ранке още през първата половина на XIX в. и в немалка степен е валиден и досега (Von Ranke 1824, pp. V – VI).¹ Далеч по-стара е представата за историята като „учителка“, която преподава „уроци“. И ако владетелят или държавникът е бил прилежен „ученик“, той не би трябвало да допуска грешките на своите предшественици. От друга страна, съществуват религиозни или идеологизирани представи за миналото и тяхната представа за „смисъла от историята“ като научно дирене има други смислови акценти (Koselleck 1967, pp. 196 – 219).

Това се отнася и до различните по-специализирани клонове в историческата наука, които имат интердисциплинарен характер – напр. история и теория на международните отношения, геополитическите проучвания и др.

Целта на настоящата статия се състои в това да се анализират външните отношения на австрийските Хабсбурги през XVIII в. посредством призмата на глобалната геополитика от епохата на Ранното ново време. И естествено, да се прецени доколко избраната стратегия на Виена е била успешна – или обратното, ако резултатите са по-скоро неутешителни, чрез метода на „ретроспективния геополитически анализ“ да се опишат онези ходове във външната политика, които биха довели до по-добър резултат за Хабсбургската монархия от гледна точка на нейното постъпателно развитие като ключов фактор в голямата европейска политика през XVIII в.

С оглед настоящото изследване ще бъде разгледан периодът до 1789 г., тъй като основните геополитически коловози, по които се движи виенската дипломация, вече са налице и десетилетията до Виенския конгрес (1815) не променят на практика нищо в европейската политика на австрийските Хабсбурги.² От гледна точка на историческата прецизност външните отношения на Австрия ще бъдат проследени между две мирни споразумения с Османската империя. Става дума за договора от Сремски Карловци (26 януари 1699 г.) (Heuwood, Parvev 2020) и за Свищовския мир (4 август 1791 г.).³ По стечение на обстоятелствата те представляват началната и крайната точка на един много важен етап от развитието на Австрийската монархия въобще – и като еволюция на самото хабсбургско общество, и като дипломация в голямата континентална политика.

Какво всъщност поражда интереса към ретроспективен геополитически анализ тъкмо на проблема за австрийската външна политика през XVIII в.? На първо място, това е отличната изходна позиция на Хабсбургската монархия в началото на столетието – победа над османците (вековния „Наследствен враг“ на Австрия); значително териториално разширение в посока Югоизточна Европа (присъединяване на Централна Унгария и Трансилвания, части от Славония), както и съществуването на логично обоснован геополитически проект за присъединяване на всички османски балкански провинции, вкл. и Константинопол, към наследствените земи на Хабсбургската монархия (Parvev 2018).

На второ място, може да се посочи нарасналият авторитет на Хабсбургите в Свещената Римска империя на германската нация, защото наистина в края на XVII в. монархът във Виена организира една успешна „Втора реконкиста“, която по подобие на испанския си първообраз иска да сложи край на османската власт на Балканите. Казано иначе, окончателното прогонване на арабите мюсюлмани от Иберийския полуостров, което реално завършва в началото на XVI в., започва стотина години по-късно да се осъществява и в земите на Югоизточна Европа. Наред с това нараства логично и авторитетът на австрий-

ските Хабсбурги като военна сила, тъй като те не само удържат победа срещу османците в една 16-годишна война, но и се представят добре в конфликта с Франция (1688 – 1697), т.е. на практика Австрия води двуфронтна кампания почти девет години, и то достатъчно успешно (Bérenger 2004; Spielman 1977).

На трето място може да се посочи готовността на двете най-влиятелни морски сили през XVII и в началото на XVIII в. – Англия и Холандия, да подкрепят австрийските Хабсбурги в конфликта им с Франция. Това става ясно както по време на Свещената коалиция срещу Османската империя (1683 – 1699), така и през първото десетилетие на войната за Испанското наследство (1701 – 1714) (Frey & Frey 1983).

Реалният резултат от „австрийските външни отношения през XVIII в.“ обаче, разгледани през времевата призма 1699 – 1791 г. (Ingrao, Yilmaz 2010, pp. 9 – 15), далеч не е оптимистичен. На първо място, загубени са важни земи на Балканите и в Южна Европа, които стават част от Хабсбургската монархия след 1699 г. (Klorpp 1882, pp. 521 – 523). Става дума за Белград с прилежащата област, Мала Влахия, както и Южна Италия заедно с о. Сардиния.

Друг австрийски неуспех е загубата на испанската корона, която след 1714 г. вече не е хабсбургска, а достояние на френските Бурбони. Изгубената война за Испанското наследство, разбира се, разклаща и авторитета на Австрия като могъща военна сила. Митът за непобедимите австрийски полкове на легендарния принц Евгений Савойски окончателно е разсеян с подписването на злополучния Белградски мир с османците през 1739 г. (Matuschka 1891), по силата на който Хабсбургите губят Сърбия с Белград, както и Мала Влахия.

Австрийската монархия очевидно няма вече и потенциала да се справи сама с Прусия, което проличава много ясно след избухването на войната за Австрийското наследство през 1740 г. От тази гледна точка не е изненада, че макар и за кратко време (между 1742 и 1745 г.), Хабсбургите губят и императорската корона на Св. Римска империя (Greipl 2001; Reiser 2002; Elmar 1986).⁴ Наистина австрийците устояват да си възвърнат изгубеното имперско достойнство, но за всички съвременници на епохата вече е пределно ясно, че да си „император на Св. империя“, вече е само една почетна титла без реално властово съдържание. Истинската власт се транслира в наследствени земи на съответния монарх – австрийски, пруски или баварски.

Всичко това довежда до постепенната трансформация на Австрийската монархия от ключов геополитически фактор в Европа до регионална сила, която все по-често започва да играе ролята на младши партньор на други по-могъщи държави – Франция, Русия и др.

Финалът на тази геополитическа еволюция (някои биха казали „деградация“) на австрийската монархия се вижда отчетливо през XIX в. Австрия, както и по-късно Австро-Унгария, принадлежи към групата на Великите сили, тя е интегрален елемент в т.нар. „Европейски концерт“. И тук възникват редица

логични въпроси: ако след близо век дипломатически и военни усилия на една наистина могъща европейска държава, каквато е била Австрийската монархия в самото начало на XVIII в., резултатът е нейното геополитическо отслабване и маргинализиране, то как може да се обясни този несъмнено интригуващ исторически процес? Доколко управляващият елит във Виена е бил наясно с тази отрицателна тенденция или е предпочитал да живее в своя измислен свят на „старото хабсбургско могъщество“? Дори може да се разсъждава и в такава посока – до каква степен многонационалният, композитният характер на Австрийската монархия е обективна пречка тя да се превърне в истински дълговечна велика европейска сила, с амбициите и реалните възможности да играе водеща роля на Стария континент?

Маркираните по-горе въпроси, разбира се, не изчерпват всички въпросителни около този наистина странен, в немалка степен изненадващ исторически процес. Дори да погледнем през призмата на днешните геополитически реалности, от големите европейски и средиземноморски сили от епохата на XVIII – XIX в., а именно Франция, Великобритания, Русия, Германия, Италия, Османската империя, Дунавската монархия, сякаш австрийците успяват да запазят най-скромната част от своето предишно геополитическо могъщество.

* * *

Няма съмнение, че много по-лесно могат да се посочат грешките при провеждането на дадена външна политика, когато са известни нейните резултати. За съвременниците обаче това невинаги е възможно или при всички случаи е съпроводено със значителни трудности. Естествено, ако през XVIII в. някой държавник или редактор на списание би дръзнал да критикува владетеля било в свой меморандум за „служебно ползване“ или пък публично, то това със сигурност би имало сериозни последици за автора.

От гледна точка на ретроспективните геополитически анализи, без които няма как да съществуват нито теорията на международните отношения като академична дисциплина, нито съвременните центрове за стратегически изследвания, подобен поглед към миналото (дори и всичко да е известно като събитийна верига) може обаче да бъде наистина много полезен. В какво всъщност се състои отклонението от геополитическата логика, за което се споменава в заглавието на статията? Очевидно става дума за сериозни пропуски в геополитическото и геостратегическото планиране на австрийските Хабсбурги през XVIII в. В тази връзка, биха могли да се открият както проблеми в „голямата стратегия“ на Виена, така и тактически стъпки при нейното осъществяване.

Главният стратегически проблем е увереността, че през XVIII в. е възможно да се възобнови могъществото на Хабсбургите от XVI в., когато между 1519 и 1555 г. Карл V е бил император на Св. Римска империя и същевременно

но крал на Испания, т.е. монарх, който на практика контролира политическите процеси в Стария и в Новия свят. Да се правят опити за възраждането на онзи „Златен век“ на австрийско-испанската хабсбургска хегемония двеста години по-късно, е ирационално като стратегическа цел в геополитиката на Хабсбургите през XVIII в. Когато изследва политиката на Хабсбургите от 1450 г. до средата на XVI в., един немски изследовател съвсем сполучливо избира заглавието на своята книга, а именно „Хабсбургското столетие на Европа“. Сполучливо, защото то прецизно отразява водещата роля на династията в тогавашната политика (Sander-Faes 2018).

Тук следва да се направи уговорката, че не всички хабсбургски монарси в началото на XVIII в. са вярвали в такава възможност. Но е достатъчно само един владетел да е убеден в нейното осъществяване, за да се тръгне към „геополитическата задънена улица“. Точно така е мислел например император Карл VI (1711 – 1740). Когато започва войната за Испанското наследство (Ingrao 2000, pp. 117 – 118), той е бил австрийският кандидат за испанския престол. По този начин неговият баща – император Леополд I (1658 – 1705), и неговият по-голям брат – император Йосиф I (1705 – 1711), са искали да продължат владетелската линия на „испанските Хабсбурги“, която отмира в края XVII в. Такъв вариант устройва напълно морските сили, Англия и Холандия, тъй като Испания отдавна не представлява геополитическа заплаха за британците (Thompson 2013, pp. 71 – 75). Две, условно наречени, хабсбургски държави създават „фрагментация на могъщество“ на Стария континент, но те могат и да блокират успешно всякакви опити за френска хегемония в Европа. Вероятно именно заради това император Карл VI трябва да е бил наистина изненадан (съдейки от запазения, макар и в лаконичен стил, дневник на монарха), когато през 1713 г. морските сили сключват сепаративен мир с Франция, като оставят австрийските Хабсбурги сами да воюват срещу французите (Seitschek 2018).

Геополитическият извод в случая може да бъде само един – Лондон и Хага наистина подкрепят австрийските монарси срещу Франция, но не при всички обстоятелства и не на всяка цена (Kamrann 2013, pp. 42 – 48). Двете морски държави не биха подкрепили създаването на испанско-австрийско-имперски властови конгломерат – на тях ново издание на могъществото на империята на Карл V през XVIII в. със сигурност не е нужно. Ясно се вижда, че двете морски сили няма да допуснат никаква еднополюсна хегемония на Стария континент – било тя френска, австрийска, пруска или някаква друга.

Естествено, това се отразява и върху крайния резултат от войната за Испанското наследство, която австрийските Хабсбурги реално губят през 1714 г. (Stücheli 1997). В Мадрид започват да управляват Бурбоните, а Сардиния и Южна Италия с Неапол, които Карл VI получава в замяна, са изгубени в началото на 20-те години на XVIII в. От гледна точка на император Карл VI успехите срещу османците и новите земи в Югоизточна Европа, които Хабсбур-

гите получават по силата на Пожаревацкия мир (1718), не са в състояние да компенсират испанския провал на австрийската политика (Oross 2018; Ingraio, Samardžić, Pešalj 2018; Baramova 2019, pp. 137 – 147).

Интересното е, че споменатият владетел не си е направил никакви по-сериозни геополитически изводи по отношение на морските сили, които очевидно не подкрепят неговите максимални геополитически цели в Испания. Тъкмо обратното – през 1719 г. Виена взима решение да изгради своя собствена Ориенталска компания. Основната идея се състои в това чрез разширяването на пристанището в Триест да се даде тласък на австрийската търговия първо в Адриатика, а после в Средиземноморието и Леванта (Baramova 2017, pp. 49 – 56). Както може и да се очаква, англичаните правят всичко възможно да елиминират евентуалния си конкурент в търговията с Близкия изток. Доколко страховете в Лондон от австрийския съперник са били основателни, може да се спори. От друга страна, подписването на специален търговски договор между Хабсбургската монархия и османците през 1718 г. вероятно води до примигването на някаква „червена лампа“ сред британския управляващ елит, която след създаването на австрийската Ориенталска компания започва, за добро или лошо, да свети постоянно (Pešalj 2011, pp. 141 – 157). В крайна сметка, създадената от австрийците компания обявява фалит през 1740 г. и престава да съществува (Bronza 2016, pp. 139 – 152).⁵ Естествено, за британците не е проблем Австрия да развива своята османска търговия на Балканите или в района на Черно море, което Хабсбургите започват по-осъзнато да правят по силата на горните геополитически обстоятелства.

През 20-те години на XVIII в. император Карл VI разбира, че австрийският клон на династията ще има същата участ като испанските Хабсбурги – да няма мъжки наследник. Рисковете да се изгубят наследствени земи или императорската корона да премине към друга династия, са твърде сериозни (Kampmann 2013, pp. 38 – 42). Идеята наследствените земи да се предават и по женска линия, като същевременно зетят на Карл VI да бъде избран за император на Св. Римска империя, принципно не е лоша, но през първата трета на XVIII в. не само е трудно осъществима, но и като резултат би намалила всъщност влиянието на хабсбургския владетел в немския политически свят. Проблемът е, че дотогава императорите Хабсбурги са били наследствени владетели на своите земи и са носели „императорската корона“, т.е. тяхното личностно влияние има два много сериозни стълба. Схемата на Карл VI обаче предвижда разделяне, персонално и политическо, на земите на същинската Хабсбургска монархия от короната на Св. Римска империя. Да, някои биха казали, че по-важното е, че те остават достойние на семейната двойка (в случая Мария Терезия и нейния съпруг Франц-Стефан, херцога на Лотарингия), което формално е така. Но самата императорска титла при това положение губи немалко от своята тежест и от авторитета си и все повече се превръща в една

красива декорация. Ако се погледне към началото на XIX в., ще се види финалът на този процес, когато Св. Римска империя е принудително разпусната, а нейният император Франц II се превръща в император на Австрия под името Франц I. Така по същество австрийските наследствени земи получават държавно-политическата обложка на империя, а техният хабсбургски владетел – „императорската корона“ по наследство.

Друг пропуск на Карл VI, когато търси начин да запази интегритета на Австрийската монархия заедно с короната на Св. Римска империя, е подценяването на властовите амбиции на владетелите на Бранденбург, а в известна степен и на Бавария. Монарсите в Берлин, като цяло, са лоялни към Хабсбургите и им помагат в критични моменти – така например в края на XVII в. бранденбургски войски участват във войната срещу Османската империя. От друга страна, владетелите калвинисти не пропускат възможността да се позиционират като своеобразен контрапункт срещу Виена – било по линия на поддръжка на протестантските владетели в Св. Римска империя, било като предлагат Бранденбург да стане нова родина на прокудените австрийски евреи през 1670 – 1671 г. (Stern 1962; Brechenmacher 2022, pp. 71 – 93).

Геополитическите амбиции на монарсите в Берлин проличават през 1701 г., когато князът електор на Бранденбург, Фридрих I, се самокоронясва в Кьонигсберг като „крал на Прусия“ под името Фридрих I. Тази стъпка е договорена с тогавашния император Леополд I, има обаче известно титулно ограничение, в смисъл че официалната формула е „крал в Прусия“, а не обичайното „крал на Прусия“. С такива юридически хватки Хабсбургите във Виена се опитват да подчертаят, че в Св. Римска империя има само един истински авторитетен монарх – императорът, и само една кралска корона – тази на хабсбургска Бохемия. А това, че князът електор на Бранденбург е решил да бъде крал на територия, която не само не е част от Св. Римска империя, но и няма обща граница с нея, нека да бъде така, но е редно да личи в самата титулатура (Göse 2012; Jähnig 2004; Varmeyer 2002).

Като се има предвид, че през първата трета на XVIII в. Бранденбург-Прусия целенасочено увеличава своята армия и развива стопанския си потенциал, не е сложно да се стигне до извода, че тази монархия е поела по пътя на политическото могъщество, което в перспектива да я превърне в една от ключовите сили в Европа. Този процес, за да бъде наистина успешен, няма как да мине без отслабването на австрийската монархия и намаляването на нейното влияние в Св. Римска империя.

Тук е редно да се напомни една азбучна истина, която важи и до ден-днешен. Колкото и прецизно да е изработен един договор или междудържавно споразумение, неговото спазване не зависи от юридическите съветници, а от военната мощ на съответната страна. От тази гледна точка австрийските Хабсбурги се намират в не много завидно положение. Вече стана дума за ре-

зултатите от войната за Испанското наследство, които демонстрират ограничения военен капацитет на австрийската монархия. От друга страна, все пак става дума за война срещу Франция, която с основание се разглежда като една от суперсилите на онази епоха. Истинското разколебаване във военната сила на Хабсбургите настъпва през 30-те години на XVIII в., когато тогавашните съвременници стават свидетели на две събития – едно символично, и едно военнополитическо. През април 1736 г. умира принц Евгений Савойски, който от 1697 г. е върховен главнокомандващ на императорската армия (Hammer-Purgstall 1963, pp. 636 – 637; Braubach 1963, pp. 258 – 260). Неговият ореол на пълководец е неоспорим и вероятно на този образ австрийските полкове могат да разчитат на бойното поле – психологическата война никога не е отменял през XVIII в. И без съмнение враговете на императора са имали едно наум, ако срещу тях се изправи Савойският принц (Faber 2011; Falkner 2022).

Ключовото военнополитическо събитие, което със сигурност е било далеч по-важно, е злополучната война срещу Османската империя в края на 30-те години на XVIII в. Макар Хабсбургите да не воюват сами, а заедно с Русия като съюзник (Leitsch 1958; Uebersberger 1913, pp. 148 – 149), наследниците на принц Евгений Савойски на практика се провалят като пълководци. Вместо присъединяването на нови османски провинции към монархията, император Карл VI през лятото на 1739 г. е принуден да предаде Белград на великия везир (Neipperg 1790, pp. 33 – 47; Moser 1740, pp. 15 – 16), който обсажда крепостта, само и само да се сложи край на войната (Roider, 1972; pp. 195 – 207). От Мала Влахия и другите земи на хабсбургското „Кралство Сърбия“ (Đorđević 2018) австрийците са изтласкани още през 1738 г. Колкото и да се опитват печатните медии в Св. Римска империя, които са прохабсбургски настроени, да омаловажат загубата (Parvev 2008, pp. 137 – 140), в Берлин със сигурност проумяват, че австрийската военна мощ започва да се превръща в част от историята. След като полковете на императора не могат да удържат победа над османците, които никога в тогавашна Европа не е възприемал повече като достоен противник, как би воювала Австрия срещу по-сериозен враг, например Прусия?

Наистина, когато е договорен Белградският мир с османците в началото на м. септември 1739 г., никога в Берлин не е мислел веднага да започне война с Хабсбургите. Когато обаче на 20 октомври 1740 г. във Виена умира императорът, а в Берлин вече няколко месеца управлява нов владетел – Фридрих II, ситуацията радикално се променя. Без избран император, с колебливи позиции на Мария Терезия като владетелка на същинските австрийски земи и като се добави все още живият спомен от Белградския провал срещу османците, сякаш логично изглежда нахлуването на пруската армия в австрийската провинция Силезия.

Започнатата в края на 1740 г. война срещу Австрия поставя началото на сблъсък между Прусия и австрийските Хабсбурги (Stollberg-Rilinger 2017,

pp. 65 – 145), който с прекъсвания продължава чак до 1866 г. След почти 130 години противоборство за надмощие в немския политически свят Виена е принудена да признае геополитическото си поражение в Централна Европа. Германската империя е създадена през 1871 г. от по-могъщата Пруссия, а австрийците трябва да се задоволят с онова геополитическо пространство, което оформената през 1867 г. Австро-Унгария все още контролира заедно с единствената възможна зона за скромна геополитическа експанзия – някои от земите на Балканите и на Долния Дунав.

Когато става дума за пропуските в хабсбургската геополитическа стратегия през XVIII в., може би е редно да се посочи какви цели имат владетелите във Виена, т.е. какво искат да постигнат всъщност. Този въпрос е важен, тъй като от казаното по-горе изглежда така, сякаш глобалната цел е да се възпроизведе хабсбургското могъщество от епохата на император Карл V, т.е. условно от втората четвърт на XVI в. Такава максимална цел, чието осъществяване би довело до австрийска хегемония на Стария континент, обаче съществува като геополитическа визия само в съзнанието на император Карл VI, и то единствено през първите две-три години на неговото управление. Това не може да се каже нито за неговия предшественик – император Йосиф I, нито за кралица Мария Терезия. Да не говорим за император Йосиф II (1780 – 1790), който управлява в съвсем различен външнополитически контекст.

По-интересен е случаят с император Леополд I, в чието управление се включва войната на Свещената коалиция срещу Османската империя (1683 – 1699) и началните години на мащабния въоръжен конфликт за Испанското наследство. Когато през 1687 – 1689 г. императорската австрийска армия нанася сериозни поражения на османците и отрядите на Леополд I достигат Скопие, София, Видин и навлизат в земите на Влахия, краят на султанската власт на Балканите изглежда близък – буквално на две-три бойни кампании разстояние (Parvev 1995, pp. 75 – 115). През късната есен на 1689 г. един от съветниците на императора съставя меморандум, днес бихме казали „геополитическа стратегия“, за бъдещите цели на монархията в Югоизточна Европа (Höbelt 1989, pp. 349 – 351). Според нея австрийците трябва не само да продължат войната срещу османците до победен край, но и да изгласкат султана от неговите владения на Балканите, включително Константинопол (Klorr 1877, pp. 29 – 30). Казано иначе, онова, което са направили испанските монарси със своята реконкиста на Иберийския полуостров, император Леополд I трябва да повтори на Балканите в края на XVII в. Като освободител на Константинопол от властта на османците мюсюлмани, той би се прославил и би заслужил прозвището „Леополд Велики“. В меморандума се споменава за едно друго „богоугодно дело“, а именно, че православните схизматици до такава степен ще бъдат очаровани от неговата владетелска доброта и справедливост, че сами ще поискат да станат част от „истинската католическа вяра“ (Parvev 2018, pp. 163 – 178).

Ако отърсим меморандума от неговите високопарни елементи, идеята се свежда до включването на почти цяла Югоизточна Европа в границите на австрийската монархия, чийто владетел да бъде и „император на Изтока“, тъй като неговият престол ще бъде не само във Виена, но и в Константинопол. В перспектива се предвижда балканските православни да станат „добри католици“, като се подразбира мюсюлманите да бъдат изтласкани в Мала Азия заедно със султанската власт, която вече, ако въобще оцелее, ще управлява само азиатски и африкански земи.

Що се отнася до войната срещу Франция, с която австрийците са принудени да воюват от есента на 1688 г., тя също трябва да продължи, но не се споменава за по-сериозни геополитически промени в западна посока, а целта е по-скоро да се запазят някакви минимални предимства за Хабсбургите. По всичко личи, че Леополд I се е отнасял с немалка симпатия към идеята да стане император на Константинопол (или на Изтока, както е в меморандума). От друга страна, проектът да се изтласкат османците отвъд Проливите в Мала Азия, не се превръща в някаква идея фикс за император Леополд I. И ако за Карл VI може да се каже, че е имал някаква „геополитическа мечта за Мадрид“, то Леополд I със сигурност не е „мечтал за Константинопол“.

Когато се анализира XVIII в. от гледна точка на австрийската геополитика, която вече е тъждествена с хабсбургската след отмирането на испанската линия на династията, може да се обобща, че само през първите две десетилетия на века във Виена се опитват да наложат „свой дневен ред“ в рамките на голямата „европейска политика“. В случая не е толкова важно доколко геополитическата стратегия за постигане на някаква „австрийска хегемония“ в системата от държави на Стария континент е била осъществима реално, а самият факт, че Хабсбургите имат куража да се държат точно по такъв начин. Възможно е това да е резултат от нарасналото самочувствие на австрийския управляващ елит след двете успоредни войни в края на XVII в. Конфликтът с османците завършва с несъмнена победа, а военното стълкновение с французите в общи линии приключва с равен резултат (Duchhardt 1998). Наистина, Виена има съюзници и в двете войни, но и враговете са могъщи – а без силна армия никоя държава не би устояла на деветгодишен двуфронтен сблъсък едновременно срещу османци и французи.

През останалите почти 70 години до 1791 г. обаче австрийската политика в Европа, включително и на Балканите, се промяна и във Виена по-скоро са склонни да реагират на външни геополитически въздействия, отколкото да преследват някакви свои по-сериозни глобални цели. Възможно е посочената пасивност да е резултат от осъзнаването на тъжния факт, че проектът за постигането на австрийска хегемония в Европа очевидно не може да бъде осъществен. Също така проблемите около унаследяване на „австрийските корони“ логично предполагат по-предпазлива външна политика.

В интерес на истината през този втори етап от развитието на австрийската външна политика владетелите във Виена действат геополитически доста грамотно. Така например през 1726 г. Австрия и Русия се договарят, по същество, до координират своята османска и своята европейска политика (Nelipovich 2010; Leitsch 1958). С известни прекъсвания посоченият австро-руски съюз съществува до средата на XIX в. и се превръща в една от аксиомите на тогавашната континентална силова политика. Също така Австрия успява да оцелее по време на истински тежката война с Прусия през 40-те години на XVIII в., и то благодарение на своята дипломатия, а не толкова заради силата на армията си. От друга страна, геополитическите цели на Виена вече са повече от скромни и за оцеляването на една не особено значима европейска сила, в каквато вече постепенно се превръща Австрия, много по-лесно може да се получи външна подкрепа.

През последната трета на XVIII в. се забелязва едно „геополитическо завръщане“ на Австрия в балканска посока. То е свързано с политическата дейност на сина на Мария Терезия, който през 1765 г. е избран за император на Св. Римска империя на мястото на своя покоен баща под името Йосиф II. Маркар действителната власт в Хабсбургската монархия да е в ръцете на неговата августейша майка, 25-годишният император започва сериозно да се замисля върху геополитическите перспективи пред австрийската държава. За разлика от емоционалната Мария Терезия, която искрено ненавижда краля на Прусия, Фридрих II, който още през 40-те години на XVIII в. получава прозвището „Велики“, Йосиф II е далеч по-прагматичен и вижда в трансформирането на Прусия от маргинална страна в ключова европейска сила, което става пред очите му, своеобразна „матрица“, която би могла с известна модификация да се приложи и към Австрия.

Ако може да използваме едно популярно понятие от теорията на международните отношения, то Йосиф II може да се определи като привърженик на „реалната политика“ (*Realpolitik*). Затова и неговото геополитическо мислене определено е рационално. Така например още през 60-те години на XVIII в., т.е. доста преди да поеме самостоятелно управлението на Австрийската монархия през 1780 г., той стига до извода, че долното течение на Дунава до вливането му в Черно море може да се превърне в своеобразен геополитико-икономически вектор за постъпателното развитие и засилване на Хабсбургската монархия (Ваганова 2020, pp. 34 – 37). През призмата на класическата геополитика, която всякаш обръща повече внимание на географията, а икономиката и военният капацитет се възприемат едва ли не като някаква „статична даденост“, подходът на Йосиф II е системен: за него Дунав не е просто река, чието вливане в Черно море би стояло добре на европейската политическа карта като част от Австрия. За императора това е артерията, която би могла значително да развие стопанския и финансовия потенциал на монархията. За

осъществяването на тази идея той смята например, че Варна трябва да стане австрийско пристанище – своеобразен черноморски контрапункт на адриатическия Триест (Варанова 2012, pp. 65 – 75). По такъв Австрия може с умерени темпове да развива своя „ориенталска търговия“, но без да се предизвиква активна опозиция от страна на утвърдените сили, които от векове доминират в търговския обмен с Леванта.

Когато в началото на 80-е години на XVIII в. император Йосиф II трябва да се договори с Русия за подновяване на съюзните отношения, монархът осъзнава, че руското влияние в балканско-черноморското геополитическо пространство е нараснало много сериозно след мира от Кючук-Кайнарджа (1774), който ознаменува руската победа срещу османците в първата война на Екатерина II (1762 – 1796) срещу султана. И ако през 60-те години на столетието геополитическото бъдеще на Дунавската делта и важните пристанища по западното крайбрежие на Черно море остават в коловозите на двустранните хабсбургско-османски отношения, то след 1774 г. ситуацията драматично се променя.

Като политик реалист, за император Йосиф II не е проблем да се адаптира към променения силов контекст в Югоизточна Европа. Затова и в „Гръцкия проект“ от 1782 г. на двамата монарси – Екатерина II и Йосиф II (Petrova 2011, pp. 210 – 255), който е своеобразна схема следствие от договореното съюзно споразумение между Санкт Петербург и Виена, австрийският владетел се съгласява само земите западно от условната линия между устието на р. Олт на Дунава и устието на р. Дрина в Адриатическо море да станат част от Хабсбургската монархия (Hösch 1964, pp. 168 – 206; Scharff 2001; Madariaga 2002; Parvev 2017, pp. 97 – 130). Всички останали територии на Балканите, включително Константинопол с Проливите, по един или друг начин са включени в геополитическата сфера на Русия. Разбира се, остава малко абстрактната надежда, че тази „геополитическа сфера“ може и да не се превърне в същинска руска територия. Така или иначе, за Йосиф II това е една разумна договорка, тъй като австрийците получават максималното от гледна точка на възможното геополитическо разширение в Европейския Югоизток.

* * *

След като бяха разгледани и анализирани по-горе основните проблеми във външните отношения на австрийските Хабсбурги през XVIII в., техните положителни и отрицателни резултати, както и геополитическите пропуски при взимането на политическите решения във Виена, логично идва редът на ретроспективния геополитически анализ.

На първо място е редно да се отговори на въпроса дали въобще е било възможно австрийските Хабсбурги да постигнат континентална хегемония на Стария континент през XVIII в., което е било цел на император Карл VI поне

през първите години от неговото управление. Отговорът е недвусмислен и той е категорично отрицателен. Ако през XVI в. по време на властването на император Карл V е имало основно два големи „силови полюса“ в християнския свят, а именно Испания и Франция, то в края на XVII и през първите години на XVIII в. те са повече: Франция, морските държави (основно Англия), Швеция, в по-малка степен Русия и Прусия. При такава доста по-различна геополитическа ситуация австрийският монарх да настоява, че може да обедини короната на Св. Римска империя, на Испания и на всички „диадеми“ на наследствените си земи под един скиптър, е геополитически нонсенс. Ако през XVI в. съпротивата е идвала от Франция, през XVIII в. се добавят Англия (с Холандия), Прусия, както и някои други от влиятелните князе в Св. Римска империя – например Бавария.

На второ място идва другият принципен въпрос: какво при това положение са могли да постигнат австрийските Хабсбурги през XVIII в. като максимална геополитическа програма. Отговорът не е особено сложен: целта може да бъде само и единствено австрийско геополитическо надмощие в два ключови териториално-властови региона на континента, а именно – може би в половината от пределите на Централна и в почти цяла Югоизточна Европа. Тук обаче има и един ограничен във времето хронологичен интервал, когато този мащабен геополитически проект би могъл да се осъществи напълно – говорим за годините от края на XVII докъм първата четвърт на XVIII в. Този срок е императивен, тъй като след него се появява още един континентален „силов полюс“, а именно Русия, която не само има своя геополитическа визия за Югоизточна Европа, но и военния потенциал да я осъществи.

Подобно геополитическо надмощие като някаква оптимална стратегическа цел на Хабсбургите през XVIII в. обаче може да се осъществи с помощта на различни механизми – чрез създаването на нови австрийски провинции, поставянето на престола в някоя съседна монархия на проавстрийски владетел и пр. За да бъде постигнат максимален геополитически успех при осъществяването на така очертанния „австрийски проект“, съобразяването единствено и само с императивния хронологичен интервал от условно три десетилетия не е достатъчно. Проблемът произтича от наличието на три „силови полюса“ в континенталната система от държави, които трябва да бъдат „спечелени“ за същия този проект. Ако това не се направи, Австрия би се оказала в геополитическа безизходна.

Въпросът е по какъв начин могат да бъдат убедени поне две от трите сили – Франция, Англия и Прусия – да приемат спокойно и без сериозни забележки перспективата за хабсбургско геополитическо надмощие в част от зоната на Централна и почти цяла Югоизточна Европа. Разбира се, този „процес на убеждение“ би трябвало да стане реалност в рамките на споменатия по-горе императивен хронологичен интервал.

Подобен, да го наречем, „геополитически двоен ход“ австрийските Хабсбурги биха могли да осъществят в края на XVII в., т.е. по време на коалиционната война срещу османците. Кога точно това би могло да стане, зависи от два фактора: първият е кога вече е видно, че Османската империя губи войната и следователно би могло да се мисли за нейното изтласкване от европейския континент. Вторият фактор пък е свързан с осъзнаването, че испанският владетел Карлос II (1661 – 1700) наистина не може да има мъжки наследник, т.е. че идва краят на испанските Хабсбурги като клон на династията. Когато се „стикват“ двата фактора, можем да посочим втората половина на 1687 г. като оптимално време да бъдат убедени Париж, Лондон и евентуално Берлин да приемат новия австрийски геополитически проект.

Дали убеждението ще се осъществи по дипломатически канали, с посредничеството на Папството, или по някакъв друг начин, не е толкова важно – важно е какво биха могли да предложат австрийците.

– Отказ от всякакви претенции върху испанския престол и подкрепа на кандидатура на френските Бурбони, при условие че получат умерена териториална компенсация в Южна Италия.

– Отказ от своя кандидатура за император на Св. Римска империя на германската нация и запазване само на правото да бъдат част от изборната колегия от князе, която определя кой да бъде император на Св. Римска империя.

– Хабсбургите виждат новата си историческа мисия в прогонването на османците от Европа, включително и от Константинопол. Това, от своя страна, ще гарантира титлата „император на Изтока“ както на Леополд I, така и на неговите наследници. Също така Хабсбургите придобиват короните на Босна, Сърбия, България, Влахия, Молдавия и на някои гръцки земи, бивши провинции или васали на Унгария, която е наследствена корона на Хабсбургите от началото на XVI в.

Едно подобно геополитическо послание не е някаква абстрактна формула, а има предвид част от реалностите, с които австрийският политически елит се сблъсква през 60-те години на XIX в. след много десетилетия неуспешни войни и неправилно взети геополитически и геостратегически решения – например самостоятелна австрийска империя в началото на XIX в., загуба на конфликта с Прусия за надмощие в немския политически свят и пр. От друга страна, то би осигурило нелоши властови позиции на австрийците в голямото континентално равновесие на силите. Без да се конфронтират пряко с Франция, Прусия или морските сили, Хабсбургите биха се превърнали в ключова континентална сила – и то без непременно да бъдат европейски хегемон. Разположена между Адриатическо, Егейско и Черно море, с Дунава и Проливите като изключително важни геополитически маркери, „Новата империя на Хабсбургите“ би имала възможност за сериозно стопанско развитие, като, разбира се, целенасочено не развива прекалено много левантийската си

търговия. По-внимателните действия на Виена в развитието на търговията, и особено на обмена по море са особено належащи, тъй като в годишния доклад за 1727 г. на британското правителство дословно е отбелязано следното: „Господството над морето често е преминавало от една държава към друга и макар Великобритания да владее морската шир по-дълго, отколкото може би всяка друга страна, всички дела на хората са подвластни на превратности“ (Flint 2024).

От геополитическа гледна точка не би трябвало да има причини за пряка конфронтация с Франция, Англия или Прусия, тъй като австрийците „изтеглят“ значителна част от своето властово присъствие в Централна и Западна Европа. Несъмнено сложни биха били отношенията с османците, които, победени и изтласкани в Мала Азия, ще трябва да дефинират по нов начин своята империя. Проблематични биха били и отношенията с Русия заради „византийското наследство“ и православните балкански поданици на Хабсбургите. От друга страна, военният и дипломатическият потенциал на „Новата империя на Хабсбургите“ би трябвало да са достатъчни, за да осигурят „геополитическото съдържане“ и на двете страни.

* * *

Изглежда странно, но в политиката на Хабсбургите в Югоизточна Европа през XVIII в. има един парадоксален момент. Той е свързан с политиката като медийно послание, като пропагандно внушение, като символика, демонстрация на сила и могъщество, дори и то да е само имагинерно, като един вид барокова церемониалност и пр. Тук става дума за образността в периодичния печат, в картографията, хералдиката, сеченето на медали и паметни монети, вътрешното изрисувание на църкви, различните образци на изобразителното изкуство и пр.

От края на XVII и почти през целия XVIII в. владетелите във Виена не пропускат да напомнят, че те всъщност са големите победители над „Великия турчин“, че Югоизточна Европа, която до края на XVII в. пряко или косвено е била управлявана от османския султан, е някаква „запазена зона“ на Австрия, регион със „специална геополитическа стойност“ за Хабсбургите. Това личи например в някои от церемониите, свързани с подписването на мирните споразумения с Високата порта, и то без значение дали става дума за приключването на успешна за австрийците война, или не (Ваганова 2013). Разбира се, не е много лесно прокарването на новата граница с османците или договарянето на мира със султана винаги да бъде стилизирано като „триумф на Австрия“ (*Austria triumphans*), но това, изглежда, също е част от хабсбургските външни отношения през XVIII в.

В какво се състои всъщност парадоксът? Парадоксалното в случая е, че при австрийска външна политика, която не е центрирана около политическото

бъдеше на Европейския Югоизток, поне в публичното пространство през последния век на Ранното ново време съществува по своеобразен начин идеята за една „Нова империя на Хабсбургите“, която изцяло включва османските земи на Стария континент, а до 30-те години на XVIII в. – и Константинопол като несъмнен имперски символ.

Благодарности и финансиране

Това изследване е финансирано от Европейския съюз – NextGenerationEU, чрез Националния план за възстановяване и устойчивост на Република България, проект No BG-RRP-2.004-0008.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

1. В увода към първото издание на своето изследване *Geschichten der romanischen und germanischen Völker von 1494 bis 1535. Erster Band. Leipzig und Berlin, bey G. Reimer 1824*, авторът отбелязва: „Man hat der Historie das Amt, die Vergangenheit zu richten, die Mitwelt zum Nutzen zukünftiger Jahre zu belehren, beigemessen: so hoher Aemter unterwindet sich gegenwärtiger Versuch nicht: er will bloß sagen, wie es eigentlich gewesen“.
2. Има автори, които смятат, че „дългият XVIII век“ трябва да започне в средата на XVII в. и да завърши през 1850 г., т.е. да продължи цели 200 години (Raven 2024).
3. Някакъв по-осезаем академичен интерес към Свищовския мир сякаш няма, макар в края на XVIII век договорът да е бил известен на читателската аудитория. Интересното е, че в английския превод на споразумението император Леполд II е описан като „император на Германия“ – *Definite treaty of peace between the Emperor of Germany and the Ottoman Porte. Signed at Sistova, August 4th, 1791 [London] s. n. [1792?]*
4. Император Карл VII, който е представител на баварската династия Вителсбах, е женен за една от дъщерите на Карл VI. Оттук произтичат и претенциите на Карл Албрехт не само за имперската корона, но и за наследствените земи на Хабсбургите. Той не признава „прагматическата санкция“ на своя тъст, която регулира към кого и как да премине „австрийското наследство“, и категорично фаворизира най-голямата дъщеря – Мария Терезия.
5. Самата Ориенталска компания, която още при създаването си получава императорски привилегии, изпитва сериозни финансови трудности, за да развие и увеличава своята дейност. Интересно е, че през 1732 г. английски и холандски търговци предлагат да изкупят компанията, но император Карл VI отказва.

ЛИТЕРАТУРА

- БАРЪМОВА, М., 2017. Хабсбургската търговия на Балканите в публичния дискурс, 1717 – 1740 г. В: *Българите в Османската империя през XIX в.: Понятия, структури, личности*. Състав. и научна редакция Ваня Рачева, с. 49 – 56. София: УИ „Св. Климент Охридски“. ISBN 978-954-07-4879-5 [in Bulgarian].
- БАРЪМОВА, М., 2019. *Транслация на могъщество. Договарянето на мира между Хабсбургите и Високата порта, 1547 – 1747 година*. София: Св. Климент Охридски. ISBN: 978-954-074-717-0.
- БОРЪБЕВИЋ, М., 2018. *Краљевство Србија 1718 – 1739*. Ниш: Филозофски факултет. ISBN 978-86-7379-478-5.
- НЕЛИПОВИЧ, С. Г., 2010. *Союз двуглавых орлов. Русско-австрийский военный альянс второй четверти XVIII в.* Квадрига: объединенная редакция МВД России. ISBN 978-5-91791-045-1.
- ПЕТРОВА, М. А., 2011. *Екатерина II и Иосиф II. Формирование российско-австрийского союза 1780 – 1790*. Москва: Наука. ISBN 978-5-02-036720-3.
- ПЪРВЕВ, И., 2017. *Балканите и Източният въпрос (1688 – 1878)*. София: Св. Климент Охридски. ISBN: 978-954-07-4234-2.
- BARAMOVA, M., 2012. Nikolaus Ernst Kleemanns ‘Reisen von Wien über Belgrad bis Kilianova’ und die Neuentdeckung des Donauraums in der Habsburgermonarchie. In: Heppner, H., Posch, E. (Eds.). *Encounters in Europe’s Southeast: The Habsburg Empire and the Orthodox World In the Eighteenth and Nineteenth Centuries*, pp. 65 – 75. Bochum: Winkler Verlag.
- BARAMOVA, M., 2013. Der Frieden von Baden und seine Deutung am Goldenen Horn. Die Kaiserliche Diplomatie in Konstantinopel, 1713 – 1715. In: Britain-Hanover and the politics of the peace of Rastatt-Baden. In: DUCHHARDT, H., ESPENHORST, M. (eds.), *Utrecht – Rastatt – Baden 1713/1714. Translationsleistungen in Diplomatie und Medien*, pp. 357 – 372. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. ISBN 978-3-525-10125-4.
- BARAMOVA, M., 2013. Pax Belgradensis – Pax Perpetua? Deutungen und Missdeutungen in den deutschen Medien der 1740er Jahre. In: ESPENHORST, M. (ed.). *Unwissen und Missverständnisse im Europäischen Friedensprozess*, pp. 109 – 126, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. ISBN: 978-3-525-10127-8.
- BARAMOVA, M., 2020. Die Donau als Schicksalsstrom der Habsburger Monarchie? Der große Fluss in der österreichischen Außenpolitik, 16. – 18. Jahrhundert. In: ENDREVA, M., PREITSCHOPF, A., BARAMOVA, M., PARVEV, I. (Eds.). *Der Donauraum als Zivilisationsbrücke. Österreich und der Balkan. Perspektiven aus der Literatur- und Geschichtswissenschaft*, pp. 31 – 39. Würzburg: Königshausen & Neumann. ISBN 978-3-8260-6838-6.

- BARMEYER, H., 2002 (Ed.). *Die preußische Rangerhöhung und Königskrönung 1701 in deutscher und europäischer Sicht*. Frankfurt am Main, Berlin, New York: Peter Lang. ISBN 978-3631388457.
- BÉRENGER, J., 2004 *Léopold Ier (1640 – 1705). Fondateur de la puissance autrichienne*. Paris: Presses Univ. der France. ISBN 978-2130529163.
- BRAUBACH, M., 1963. *Eugen von Savoyen. Eine Biographie*, vol. 1. Wien: Verlag für Geschichte und Politik. ISBN 978-320578211.
- BRECHENMACHER, T., 2022. Streng reglementierte Einwanderung: Die Neu-Etablierung jüdischen Lebens in Brandenburg-Preußen seit 1671. In: ASCHE, M., BRECHENMACHER, T. (Hg.). *Hier geblieben? Brandenburg als Einwanderungsland vom Mittelalter bis heute*, pp. 77 – 93. Potsdam: Universitätsverlag Potsdam. ISBN 978-3-86956-506-4.
- BRONZA, B., 2016. Austrian towards the Ottoman Empire and Asia during the 18th Century. *Istraživanja – Journal of Historical Researches*, vol. 27, pp. 139 – 152. ISSN: 0350-2112.
- DÜCHHARDT, H., 1998 (ed.). *Der Friede von Rijswijk 1697*. Mainz: Philipp von Zabern. ISBN 978-3525100592.
- ELMAR, G., 1986. *Die Kaiserwahl Karls VII. Ein Beitrag zur Reichsgeschichte während des Interregnums 1740 – 1742*. Frankfurt am Main: Peter Lang. ISBN 978-3820489323.
- FABER, P., 2011. *Prinz Eugen von Savoyen. Feldherr und Staatsmann Europas*. Gilching: Druffel & Vowinckel. ISBN 9783806112214.
- FALKNER, J., 2022. *Prince Eugen von Savoy. A genius for war against Louis XIV and the Ottoman Empire*. Yorkshire, Philadelphia: Pen & Sword Military. ISBN 9781526753533
- FLINT, C., 2024. *Near and far waters. The Geopolitics of Seapower*. Stanford. California: Stanford University Press. ISBN 9781503639812.
- FREY, L. & FREY, M., 1983. *A Question of Empire: Leopold I and the War of Spanish succession 1701 – 1705*. (East European Monographs 146; Brooklyn College Studies on Society in Change 36). Boulder, Colo.: East European Monographs; distributed by Columbia University Press, New York. ISBN 9780880330381.
- GÖSE, F., 2012. *Friedrich I. (1657 – 1713). Ein König in Preußen*. Regensburg: Friedrich Pustet. ISBN 978-3791724553.
- GREIPL, E. J., 2001. Karl Albrecht. Der zweite wittelsbachische Kaiser. In: SCHMID, A., WEIGAND, K. (Eds.). *Die Herrscher Bayerns. 25 historische Portraits von Tassilo III. bis Ludwig III.*, pp. 250 – 263. München: Verlag C. H. Beck. ISBN 9783406482304.
- HAMMER-PURGSTALL, J. v., 1963. *Geschichte des Osmanischen Reiches. Einleitung und Bibliographie Prof. Dr. Herbert W. Duda*, vol. 6. Graz: Akademische Druck- und Verlagsanstalt.

- HEYWOOD, C. & PARVEV, I., 2020 (Eds.). *The treaties of Carlowitz (1699). Antecedents, course and consequences*. Leiden: Brill. ISBN: 978-90-04-40950-7.
- HÖBELT, L., 1989. Die Sackgasse aus dem Zweifrontenkrieg: Die Friedensverhandlungen mit den Osmanen 1689. *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, vol. 97 / 3 – 4, pp. 329 – 380. ISSN 0073-8484
- HÖSCH, E., 1964. Das sogenannte „griechische Projekt“ Katharinas II. Ideologie und Wirklichkeit der russischen Orientpolitik in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts. *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, Neue Folge 12, pp. 168 – 206. ISSN 2366-2891
- INGRAO, C., 2000. *The Habsburg Monarchy, 1618 – 1815*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 9781139171311.
- INGRAO, C., SAMARDŽIĆ, N., PEŠALJ, J., 2011 (Eds.). *The Peace of Passarowitz, 1718*. West Lafayette, Ind.: Purdue University Press. ISBN 978-1557535948.
- INGRAO, C. & YIMAZ, Y., 2010. Ottoman vs. Habsburg: Motives and Priorities. In: MITEV, P., PARVEV, I., BARAMOVA, M., RACHEVA, V. (Eds.). *Empires and Peninsulas. Southeastern Europe between Karlowitz and the Peace of Adrianople, 1699 – 1829*, pp. 5 – 17. Berlin: LiT. ISBN 978-3-643-10611-7.
- JÄHNIG, B.; HERRMANN, C., 2004 (Eds.). *Die landesgeschichtliche Bedeutung der Königsberger Königskrönung von 1701*. Marburg: Elwert. ISBN 9783770812660
- KAMPMANN, C., 2013. Friedensschluss und dynastisches Prinzip. Kontinuität und Wandel im Zeitalter des Utrechter Friedens. In: DUCHHARDT, H., ESPENHORST, M. (eds.), *Utrecht – Rastatt – Baden 1713/1714. Translationsleistungen in Diplomatie und Medien*, pp. 35 – 51. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. ISBN 978-3-525-10125-4
- KLOPP, O., 1877. *Der Fall de Hauses Stuart und die Succession des Hauses Hannover in Groß-Britannien und Irland im Zusammenhange der europäischen Angelegenheiten von 1660 – 1714. Vol. 5 Der große Krieg von 1689 an bis zum Aufbruche Wilhelms III. nach Irland, die Kriegsjahre 1690 und 1691*. Wien: W. Braumüller.
- KLOPP, O., 1882. *Das Jahr 1683 und der folgende Große Türkenkrieg bis zum Frieden von Carlowitz 1699*. Graz: Verlagsbuchhandlung Styria.
- KOSELLECK, R., 1967. Historia magistra vitae. Über die Auflösung des Topos im Horizont neuzeitlicher bewegter Geschichte. In: *Natur und Geschichte. Karl Löwith zum 70. Geburtstag*. Hermann Braun. Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz: Kohlhammer.
- LEITSCH, W., 1958. Der Wandel der österreichischen Rußlandpolitik

- in den Jahren 1724 – 1726. *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, vol. 6, pp. 33 – 91.
- MADARIAGA, I. DE., 2002. *Russia in the age of Catherine the Great*. London: Phoenix Press. ISBN 9780297780397
- MATUSCHKA, L., 1891. *Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen. Nach den Feldacten und anderen authentischen Quellen herausgegeben von der Abtheilung für Kriegsgeschichte des k.k. Kriegs-Archives*. XVII Band. Der Türkenkrieg 1716 – 1718. Feldzug 1717/18. Wien: Verlag des K. und K. Generalstaatsarchives.
- NEIPPERG, L. V. 1790. *Umständliche auf Original-Dokumente gegründete Geschichte der sämtlichen und wahren Vorgänge bey der Unterhandlung des zu Belgrad am 18ten September 1739 zwischen Kaiser Karls VI glorreicher Majestät Rußland und der Ottomanischen Pforte unter der Vermittlung des Französischen Hofes geschlossenen Friedens: mit Neun und Sechzig Urkunden*. Frankfurt und Leipzig.
- NELIPOVICH, S. G., 2010. *Soyuz dvuglavyh orlov. Russko-avstrijskij voennyj al'yans vtoroj chetverti XVIII v. Kvadriga: obedinnaya redakciya MVD Rossii*. ISBN 978-5-91791-045-1 [in Russian].
- OROSS, A., 2021 (ed.). *Neuaufbau im Donauraum nach der Türkenzeit. Tagungsband der internationalen Konferenz anlässlich des 300-jährigen Jubiläums des Friedens von Passarowitz*. Wien: Institut für Ungarische Geschichtsforschung in Wien, Collegium Hungaricum. ISBN 978 615 6195 24.
- PARVEV, I., 1995. *Habsburgs and Ottomans between Vienna and Belgrade (1683 – 1739)*. New York: East European Monographs. ISBN 978-0880333283.
- PARVEV, I., 2008. *Land in Sicht. Südosteuropa in den deutschen politischen Zeitschriften des 18. Jahrhunderts*. Mainz: Philipp von Zabern Verlag. ISBN: 978-3525100547.
- PARVEV, I., 2018. Pax Austriaca auf dem Balkan. Das Gutachten Graf Jörgers über die kaiserlichen Kriegs- und Friedensziele in Südosteuropa (1689). In: DINGEL, I., PAULMANN, J., SCHNETTGER, M., WREDE, M. (Eds.) *Theatrum Belli – Theatrum Pacis. Konflikte und Konfliktregelungen im frühneuzeitlichen Europa. Festschrift für Heinz Duchhardt zu seinem 75. Geburtstag*, pp. 163 – 178. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. ISBN 978-3-647-37083-5
- PEŠALJ, J. 2011. Making a Prosperous Peace. Habsburg Diplomacy and Economic Policy at Passarowitz. In: INGRAO, C., SAMARDŽIC, N., PEŠALJ, J. (eds.). *The Peace of Passarowitz, 1718*, pp. 141 – 157. West Lafayette, Ind.: Purdues University Press. ISBN 978-1557535948.
- RAVEN, J., 2024 (Ed.). *Global exchange of knowledge in the Long Eigh-*

- teenth Century. Ideas and materialities, c. 1650 – 1850.* Woodbridge, Rochester: The Boydell Press. ISBN 9781805432326.
- REISER, R., 2002. *Karl VII.: 1697 – 1745. Pracht und Ohnmacht des bayrischen Kurfürsten, deutschen Königs und römischen Kaisers.* München: Buchendorfer Verlag. ISBN 9783934036871.
- ROIDER, K., 1972. The Perils of Eighteenth-Century Peacemaking: Austria and the Treaty of Belgrade, 1739. *Central European History*, vol. 5/3, pp. 195 – 207. ISSN 0008-9389.
- SANDER-FAES, S., 2018. *Europas habsburgisches Jahrhundert: 1450 – 1550.* Darmstadt: WBG Academic. ISBN 978-3-534-27058-3.
- SEITSCHKE, F.-S., 2018. *Die Tagebücher Kaiser Karls VI. Zwischen Arbeits helfer und Melancholie.* Wien: Verlag Berger ISBN: 978-3850288569.
- SPIELMAN, J. P., 1977. *Leopold I of Austria.* London: Thames and Hudson. ISBN 9780500870051.
- STERN, S., 1962. *Der Preußische Staat und die Juden. Band I. Erster Teil: Die Zeit des Großen Kurfürsten und Friedrich I. Erste Abteilung: Darstellung. Zweite Abteilung: Akten.* Tübingen: Mohr Siebeck. ISBN 978-3-16-163615-8
- STOLLBERG-RILINGER, B., 2017. *Maria Theresia: die Kaiserin in ihrer Zeit: eine Biographie.* München: Beck. ISBN 978-3-406-74113-5
- STÜCHELI, R., 1997. Der Friede von Baden (Schweiz) 1714. Ein europäischer Diplomatenkongress und Friedensschluss des alten Europa in der Schweiz. *Argovia*, vol. 109, pp. 205 – 222.
- THOMPSON, A. C., 2013. Britain-Hanover and the politics of the peace of Rastatt-Baden. In: Duchhardt, H., Espenhorst, M. (eds.), *Utrecht – Rastatt – Baden 1713/1714. Translationsleistungen in Diplomatie und Medien*, pp. 71 – 89. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. ISBN 978-3-525-10125-4.
- UEBERSBERGER, H., 1913. *Russlands Orientpolitik in den letzten zwei Jahrhunderten, auf Veranlassung seiner Durchlaucht des Fürsten Franz von und zu Leichtenstein*, pp. 148 – 149. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt.
- VON RANKE, L., 1824. *Geschichten der romanischen und germanischen Völker von 1494 bis 1535.* Erster Band. Leipzig und Berlin: G. Reimer.

Acknowledgments & Funding

This study is financed by the European Union – NextGenerationEU, through the National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria, project No BG-RRP-2.004-0008.

REFERENCES

- BARAMOVA, M., 2012. Nikolaus Ernst Kleemanns ‘Reisen von Wien über Belgrad bis Kilianova’ und die Neuentdeckung des Donauraums in der Habsburgermonarchie. In: HEPPNER, H., POSCH, E. (Eds.). *Encounters in*

- Europe's Southeast: The Habsburg Empire and the Orthodox World In the Eighteenth and Nineteenth Centuries*, pp. 65 – 75. Bochum: Winkler Verlag.
- BARAMOVA, M., 2013. Der Frieden von Baden und seine Deutung am Goldenen Horn. Die Kaiserliche Diplomatie in Konstantinopel, 1713 – 1715. In: Britain-Hanover and the politics of the peace of Rastatt-Baden. In: Duchhardt, H., Espenhorst, M. (Eds.), *Utrecht – Rastatt – Baden 1713/1714. Translationsleistungen in Diplomatie und Medien*, pp. 357 – 372. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. ISBN 978-3-525-10125-4.
- BARAMOVA, M., 2013. Pax Belgradensis – Pax Perpetua? Deutungen und Missdeutungen in den deutschen Medien der 1740er Jahre. In: ESPENHORST, M. (Ed.). *Umwissen und Missverständnisse im Europäischen Friedensprozess*, pp. 109 – 126, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. ISBN: 978-3-525-10127-8.
- BARAMOVA, M., 2017. Habsburgskata targovia na Balkanite v publichnia diskurs, 1717 – 1740 g. In: *Balgarite v Osmanskata imperia prez XIX v.: Ponyatia, strukturi, lichnosti*. Sastav. i nauchna redaktsia Vanya Racheva, pp. 49 – 56. Sofia: Sv. Kliment Ohridski. ISBN 978-954-07-4879-5 [in Bulgarian].
- BARAMOVA, M., 2019. *Translatsia na mogashtestvo. Dogovaryaneto na mira mezhdu Habsburgite i Visokata porta, 1547 – 1747 godina*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski. ISBN: 978-954-074-717-0. [in Bulgarian].
- BARAMOVA, M., 2020. Die Donau als Schicksalsstrom der Habsburger Monarchie? Der große Fluss in der österreichischen Außenpolitik, 16. – 18. Jahrhundert. In: ENDREVA, M., PREITSCHOPF, A., BARAMOVA, M., PARVEV, I. (Eds.). *Der Donaauraum als Zivilisationsbrücke. Österreich und der Balkan. Perspektiven aus der Literatur- und Geschichtswissenschaft*, pp. 31 – 39. Würzburg: Königshausen & Neumann. ISBN 978-3-8260-6838-6.
- BARMEYER, H., 2002 (ed.). *Die preußische Rangerhöhung und Königskrönung 1701 in deutscher und europäischer Sicht*. Frankfurt am Main, Berlin, New York: Peter Lang. ISBN 978-3631388457
- BÉRENGER, J., 2004 *Léopold Ier (1640 – 1705). Fondateur de la puissance autrichienne*. Paris: Presses Univ. der France. ISBN 978-2130529163.
- BRAUBACH, M., 1963. *Eugen von Savoyen. Eine Biographie*, vol. 1. Wien: Verlag für Geschichte und Politik. ISBN 978-320578211.
- BRECHENMACHER, T., 2022. Streng reglementierte Einwanderung: Die Neu-Etablierung jüdischen Lebens in Brandenburg-Preußen seit 1671. In: ASCHE, M., BRECHENMACHER, T. (Hg.). *Hier geblieben? Brandenburg als Einwanderungsland vom Mittelalter bis heute*, pp. 77 – 93. Potsdam: Universitätsverlag Potsdam. ISBN 978-3-86956-506-4.
- BRONZA, B., 2016. Austrian towards the Ottoman Empire and Asia during the 18th Century. *Istraživanja – Journal of Historical Researches*, vol. 27, pp. 139 – 152. ISSN: 0350-2112.

- DORĐEVIĆ, M., 2018. *Kraljevstvo Srbija 1718 – 1739*. Niš: Filozofski fakultet. ISBN 978-86-7379-478-5 [in Serbian].
- DUCHHARDT, H., 1998 (Ed.). *Der Friede von Rijswijk 1697*. Mainz: Philipp von Zabern. ISBN 978-3525100592.
- ELMAR, G., 1986. *Die Kaiserwahl Karls VII. Ein Beitrag zur Reichsgeschichte während des Interregnums 1740 – 1742*. Frankfurt am Main: Peter Lang. ISBN 978-3820489323.
- FABER, P., 2011. *Prinz Eugen von Savoyen. Feldherr und Staatsmann Europas*. Gilching: Druffel & Vowinkel. ISBN 9783806112214.
- FALKNER, J., 2022. *Prince Eugen von Savoy. A genius for war against Louis XIV and the Ottoman Empire*. Yorkshire, Philadelphia: Pen & Sword Military. ISBN 9781526753533.
- FLINT, C., 2024. *Near and far waters. The Geopolitics of Seapower*. Stanford. California: Stanford University Press. ISBN 9781503639812.
- FREY, L. & FREY, M., 1983. *A Question of Empire: Leopold I and the War of Spanish succession 1701 – 1705*. (East European Monographs 146; Brooklyn College Studies on Society in Change 36). Boulder, Colo.: East European Monographs; distributed by Columbia University Press, New York. ISBN 9780880330381.
- GÖSE, F., 2012. *Friedrich I. (1657 – 1713). Ein König in Preußen*. Regensburg: Friedrich Pustet. ISBN 978-3791724553
- GREIPL, E. J., 2001. Karl Albrecht. Der zweite wittelsbachische Kaiser. In: SCHMID, A.; WEIGAND, K. (Eds.). *Die Herrscher Bayerns. 25 historische Portraits von Tassilo III. bis Ludwig III.*, pp. 250 – 263. München: Verlag C. H. Beck. ISBN 9783406482304
- HAMMER-PURGSTALL, J. v., 1963. *Geschichte des Osmanischen Reiches. Einleitung und Bibliographie Prof. Dr. Herbert W. Duda*, vol. 6. Graz: Akademische Druck- und Verlagsanstalt.
- HEYWOOD, C. & PARVEV, I., 2020 (Eds.). *The treaties of Carlowitz (1699). Antecedents, course and consequences*. Leiden: Brill. ISBN: 978-90-04-40950-7.
- HÖBELT, L., 1989. Die Sackgasse aus dem Zweifrontenkrieg: Die Friedensverhandlungen mit den Osmanen 1689. *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, vol. 97/ 3 – 4, pp. 329 – 380. ISSN 0073-8484.
- HÖSCH, E., 1964. Das sogenannte „griechische Projekt“ Katharinas II. Ideologie und Wirklichkeit der russischen Orientpolitik in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts. *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, Neue Folge 12, pp. 168 – 206. ISSN 2366-2891.
- INGRAO, C., 2000. *The Habsburg Monarchy, 1618 – 1815*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 9781139171311

- INGRAO, C., SAMARDŽIĆ, N., PEŠALJ, J., 2011 (Eds.). *The Peace of Passarowitz, 1718*. West Lafayette, Ind.: Purdues University Press. ISBN 978-1557535948
- INGRAO, C., YIMAZ, Y., 2010. Ottoman vs. Habsburg: Motives and Priorities. In: MITEV, P., PARVEV, I., BARAMOVA, M., RACHEVA, V. (Eds.). *Empires and Peninsulas. Southeastern Europe between Karlowitz and the Peace of Adrianople, 1699 – 1829*, pp. 5 – 17. Berlin: LiT. ISBN 978-3-643-10611-7.
- JÄHNIG, B., HERRMANN, C., 2004 (Eds.). *Die landesgeschichtliche Bedeutung der Königsberger Königskronung von 1701*. Marburg: Elwert. ISBN 9783770812660.
- KAMPMANN, C., 2013. Friedensschluss und dynastisches Prinzip. Kontinuität und Wandel im Zeitalter des Utrechter Friedens. In: DUCHHARDT, H., ESPENHORST, M. (Eds.), *Utrecht – Rastatt – Baden 1713/1714. Translationsleistungen in Diplomatie und Medien*, pp. 35 – 51. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. ISBN 978-3-525-10125-4.
- KLOPP, O., 1877. *Der Fall de Hauses Stuart und die Succession des Hauses Hannover in Groß-Britannien und Irland im Zusammenhange der europäischen Angelegenheiten von 1660 – 1714*, vol. 5 – *Der große Krieg von 1689 an bis zum Aufbruche Wilhelms III. nach Irland, die Kriegsjahre 1690 und 1691*. Wien: W. Braumüller.
- KLOPP, O., 1882. *Das Jahr 1683 und der folgende Große Türkenkrieg bis zum Frieden von Carlowitz 1699*. Graz: Verlagsbuchhandlung Styria.
- KOSELLECK, R., 1967. *Historia magistra vitae. Über die Auflösung des Topos im Horizont neuzeitlicher bewegter Geschichte*. In: *Natur und Geschichte. Karl Löwith zum 70. Geburtstag*. Hermann Braun. Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz: Kohlhammer.
- Leitsch, W., 1958. Der Wandel der österreichischen Rußlandpolitik in den Jahren 1724 – 1726. *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, vol. 6, pp. 33 – 91.
- MADARIAGA, I. DE., 2002. *Russia in the age of Catherine the Great*. London: Phoenix Press. ISBN 9780297780397.
- MATUSCHKA, L., 1891. *Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen. Nach den Feldacten und anderen authentischen Quellen herausgegeben von der Abtheilung für Kriegsgeschichte des k.k. Kriegs-Archives*. XVII Band. Der Türkenkrieg 1716 – 1718. Feldzug 1717/18. Wien: Verlag des K. und K. Generalstaatsarchives.
- NEIPPERG, L. V., 1790. *Umständliche auf Original-Dokumente gegründete Geschichte der sämtlichen und wahren Vorgänge bey der Unterhandlung des zu Belgrad am 18ten September 1739 zwischen Kaiser Karls VI glorreicher Majestät Rußland und der Ottomanischen Pforte unter der Vermittlung des Französischen Hofes geschlossenen Friedens: mit Neun und Sechzig Urkunden*. Frankfurt und Leipzig.

- NELIPOVICH, S. G., 2010. *Soyuz dvuglavyh orlov. Russko-avstrijskij voennyj al'yans vtoroj chetvverti XVIII v.* Kvadriga: obedinennaya redakciya MVD Rossii. ISBN 978-5-91791-045-1 [in Russian].
- OROSS, A., 2021 (ed.). *Neuaufbau im Donaauraum nach der Türkenzeit. Tagungsband der internationalen Konferenz anlässlich des 300-jährigen Jubiläums des Friedens von Passarowitz.* Wien: Institut für Ungarische Geschichtsforschung in Wien, Collegium Hungaricum. ISBN 978 615 6195 24.
- PARVEV, I., 1995. *Habsburgs and Ottomans between Vienna and Belgrade (1683 – 1739).* New York: East European Monographs. ISBN 978-0880333283.
- PARVEV, I., 2008. *Land in Sicht. Südosteuropa in den deutschen politischen Zeitschriften des 18. Jahrhunderts.* Mainz: Philipp von Zabern Verlag. ISBN: 978-3525100547.
- PARVEV, I., 2017. *Balkanite i Iztochniyat vapros (1688–1878).* Sofia: Sv. Kliment Ohridski. ISBN: 978-954-07-4234-2 [in Bulgarian].
- PARVEV, I., 2018. *Pax Austriaca auf dem Balkan. Das Gutachten Graf Jörgers über die kaiserlichen Kriegs- und Friedensziele in Südosteuropa (1689).* In: DINGEL, I., PAULMANN, J., SCHNETTGER, M., WREDE, M. (Eds.) *Theatrum Belli – Theatrum Pacis. Konflikte und Konfliktregelungen im frühneuzeitlichen Europa. Festschrift für Heinz Duchhardt zu seinem 75. Geburtstag,* pp. 163 – 178. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. ISBN 978-3-647-37083-5.
- PEŠALJ, J., 2011. *Making a Prosperous Peace. Habsburg Diplomacy and Economic Policy at Passarowitz.* In: INGRAO, C., SAMARDŽIĆ, N., PEŠALJ, J. (Eds.) *The Peace of Passarowitz, 1718,* pp. 141 – 157. West Lafayette, Ind.: Purdue University Press. ISBN 978-1557535948.
- PETROVA, M. A., 2011. *Ekaterina II i Iosif II. Formirovanie rossiysko-avstriyskogo soyuza 1780 – 1790.* Moskva: Nauka. ISBN 978-5-02-036720-3 [in Russian].
- RAVEN, J., 2024 (Ed.). *Global exchange of knowledge in the Long Eighteenth Century. Ideas and materialities,* pp. 1650 – 1850. Woodbridge, Rochester: The Boydell Press. ISBN 9781805432326.
- REISER, R., 2002. *Karl VII.: 1697 – 1745. Pracht und Ohnmacht des bayerischen Kurfürsten, deutschen Königs und römischen Kaisers.* München: Buchendorfer Verlag. ISBN 9783934036871.
- ROIDER, K., 1972. *The Perils of Eighteenth-Century Peacemaking: Austria and the Treaty of Belgrade, 1739.* *Central European History,* vol. 5/3, pp. 195 – 207. ISSN 0008-9389.
- SANDER-FAES, S., 2018. *Europas habsburgisches Jahrhundert: 1450 – 1550.* Darmstadt: WBG Academic. ISBN 978-3-534-27058-3
- SEITSCHKE, F.-S., 2018. *Die Tagebücher Kaiser Karls VI. Zwischen Arbeits helfer und Melancholie.* Wien: Verlag Berger ISBN: 978-3850288569.

- SPIELMAN, J. P., 1977. *Leopold I of Austria*. London: Thames and Hudson. ISBN 9780500870051.
- STERN, S., 1962. *Der Preußische Staat und die Juden. Band 1. Erster Teil: Die Zeit des Großen Kurfürsten und Friedrich I. Erste Abteilung: Darstellung. Zweite Abteilung: Akten*. Tübingen: Mohr Siebeck. ISBN 978-3-16-163615-8.
- STOLLBERG-RILINGER, B., 2017. *Maria Theresia: die Kaiserin in ihrer Zeit: eine Biographie*. München: Beck. ISBN 978-3-406-74113-5.
- STÜCHELI, R., 1997. Der Friede von Baden (Schweiz) 1714. Ein europäischer Diplomatentkongress und Friedensschluss des alten Europa in der Schweiz. *Argovia*, vol. 109, pp. 205 – 222.
- THOMPSON, A. C., 2013. Britain-Hanover and the politics of the peace of Rastatt-Baden. In: DUCHHARDT, H., ESPENHORST, M. (Eds.), *Utrecht – Rastatt – Baden 1713/1714. Translationsleistungen in Diplomatie und Medien*, pp. 71 – 89. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. ISBN 978-3-525-10125-4
- UEBERSBERGER, H., 1913. *Russlands Orientpolitik in den letzten zwei Jahrhunderten, auf Veranlassung seiner Durchlaucht des Fürsten Franz von und zu Leichtenstein*, pp. 148 – 149. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt.
- VON RANKE, L., 1824. *Geschichten der romanischen und germanischen Völker von 1494 bis 1535*. Erster Band. Leipzig und Berlin: G. Reimer.

BEYOND GEOPOLITICAL LOGIC – THE FOREIGN RELATIONS OF THE AUSTRIAN HABSBURGS IN THE 18TH CENTURY

✉ **Prof. Ivan Parvev, DSc.**
ORCID iD: 0000-0001-8290-5986

✉ **Dr. Maria Baramova, Assoc. Prof.**
ORCID iD: 0000-0001-7438-4412
Faculty of History
Sofia University
15, Tzar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: parvev@clio.uni-sofia.bg
E-mail: baramova@uni-sofia.bg